

Zoogdieren in de Bruuk

Een overzicht

door E. Pelzers

Steenmarter (tek.: F. Siemensma)

Zoogdieren zijn vaak een vergeten groep bij de inventarisatie van flora en fauna in een bepaald gebied. Dit komt misschien omdat veel zoogdieren een verborgen bestaan leiden en alleen 's nachts of in de schemering actief zijn. Ze zijn veelal schuw en verdwijnen bij het minste onraad snel. In veel gevallen is men dan ook aangewezen op sporen zoals uitwerpselen, afdrukken, graaf- en vraatsporen en hollen, om een indruk te krijgen van het zoogdierenbestand in een gebied.

Inleiding

Ten zuiden van Groesbeek (Gelderland) ligt het natuurgebied de Bruuk, eigendom van Staatsbos-beheer. Het natuurreserveaat is in den lande bekend geworden door de floristische rijkdom van zijn natte hooilanden en blauwgraslanden (zie o.a. WESTHOFF e.a. 1973). De Bruuk ligt op vrijwel het laagste punt van het Bekken van Groesbeek, dat omringd is door stuwwallen. De Bruuk is een tamelijk drassig terrein. Er wordt weinig water door de lemige bodem opgenomen; het hemelwater blijft oppervlakkig. Ook wordt er vanuit de diepte rijkelijk kwelwater aangeboden. Door een afvoersysteem van sloten en greppels is de waterhuishouding in het reserveaat geregeld. De mens vond het drassige gebied ongeschikt voor langdurige intensieve landbouw, waardoor de huidige soortenrijkdom aan planten mede kon ontstaan. De natte schraalgraslanden maken een belangrijk deel uit van de vegetatie. Verder zijn er nog flink wat natte bossen, wilgenstruwelen en strooiselruigten te vinden. De schrale graslanden zijn behoorlijk soortenrijk. Er wordt o.a. aangetroffen: grote ratelaar (*Rhinantus serotinus*), wilde ber-

tram (*Achillea ptarmica*), veldrus (*Juncus acutiflorus*) en diverse orchideeën (zie o.a. WESTHOFF e.a. 1973). De bossen zijn zeer heterogeen en bestaan uit o.a. zomereik (*Quercus robur*) en zwarte els (*Alnus glutinosa*). De kruidenlaag

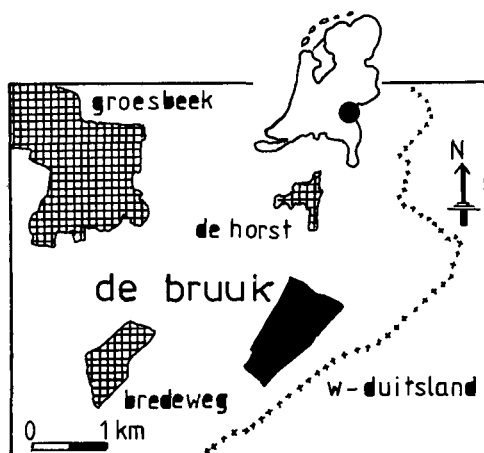

Fig. 1. De ligging van De Bruuk

varieert hier: hij is afwezig tot vrij gesloten aan de randen. De wilgenstruwelen vormen met de riet- en moeraszeggeruigten vaak mozaïekpatronen. De kruidenlaag is hier dikwijls gesloten met o.a. hennegras (*Calamagrostis canescens*) en gewone wederik (*Lysimachia vulgaris*).

Het vermoeden rees dat in een dergelijk gevarieerd terrein een goed ontwikkelde zoogdierenfauna aanwezig zou kunnen zijn. Deze groep van dieren krijgt over het algemeen minder aandacht dan bijv. vogels. Er bestond slechts een fragmentarisch beeld van het voorkomen van zoogdieren in de Bruuk. Dit was de aanleiding om een overzicht hiervan samen te stellen (met uitzondering van de vleermuizen). De laatste jaren wordt er hard gewerkt in Nederland om de leemte, die er is met betrekking tot de verspreiding en oecologie van zoogdieren, in te halen. Met name het Kartieringsproject Faunistiek Zoogdieren Nederland beoogt meer gegevens hierover te verkrijgen (GLAS 1982; NABER e.a. 1984). Ook de in dit artikel verzamelde gegevens over zoogdieren in de Bruuk worden aan het kartieringsproject doorgestuurd (voor meer informatie: Kartieringsproject Faunistiek Zoogdieren Nederland p/a: R.I.N. Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem).

Egels worden regelmatig waargenomen (foto: F. Siemensma)

Werkwijze¹⁾

Er zijn diverse methoden om zoogdieren in een terrein te inventariseren (HOEKSTRA e.a. 1977). In deze inventarisatie kan de werkwijze ruwweg opgesplitst worden in:

1. gesprekken met derden, waarvan mocht worden aangenomen dat zij betrouwbare meldingen geven. De informatie, die deze gesprekken opleverde, betrof vooral grotere zoogdieren. De waarnemingen waren vooral afkomstig van H. Coppes en A. Derks. Verder verleenden medewerking: P. Bakker, M. Bolten, S. Broekhuizen, T. Gijzen, Ter Horn;
2. literatuurgegevens;
3. muizenonderzoek met Longworth life traps. Dit zijn vallen, waarin muizen levend gevangen kunnen worden (fig. 2). De vallen werden voorzien van aas (pindakaas, havermout en bouillon) en stro. Ze werden vooral in en langs hoogopgaande ruigten geplaatst, speciaal bedoeld voor de dwergmuis *Micromys minutus* (Pallas);
4. eigen zichtwaarnemingen.

Overzicht

1. Egel (*Erinaceus europaeus* Linné)

Egels worden regelmatig in het gebied waargenomen. Ze geven over het algemeen de voorkeur aan droge terreinen (VAN DEN BRINK 1978). De meeste waarnemingen vinden 's zomers plaats, winterwaarnemingen zijn vrij zeldzaam. De dieren houden immers een winterslaap.

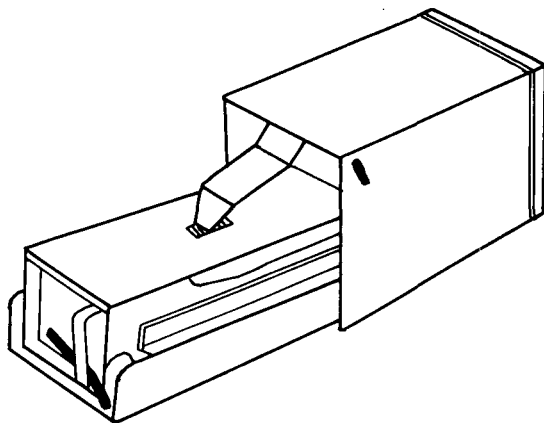

Fig. 2. Longworth Lifetrap (naar Hoekstra e.a. 1977)

1. De naamgeving is grotendeels ontleend aan VAN DEN BRINK (1978).

2. **Bosspitsmuis** (*Sorex cf. araneus* Linné)

De bosspitsmuis werd enkele jaren geleden gevangen op droge plekken, aan bosranden en op de overgang van bos naar weiland met o.a. braam (*Rubus* sp.), witbol (*Holcus* sp.) en brandnetel (*Urtica* sp.) (AUKES en SCHEPERS 1982). In mijn onderzoek werden twee bosspitsmuizen gevangen op de overgang van bos naar ruigte met een dichte begroeiing van o.a. hennegras. Er werden echter ook twee dode bosspitsmuizen gevonden in het natte schraalgrasland, vlakbij een dicht wilgenstruweel. Dit kan duiden op het voorkomen van deze soort in nattere milieus in de Bruuk. Bosspitsmuizen hebben waarschijnlijk een grote variatie in habitatkeuze (CANTERS e.a. 1983). Tot op heden werden ze o.a. vastgesteld in dichte ruigten (VAN DER REEST en PELZERS 1983), bosranden met een goed ontwikkelde ondergroei (BOSMAN en MARGRY 1983). Spitsmuizen leven vooral van insecten, die men veelal in ruigten volop kan vinden. VAN DEN BRINK (1978) noemt ook moerasland als biotoop.

3. **Waterspitsmuis** (*Neomys fodiens* (Pennant))

Van deze spitsmuis zijn sinds 1980 twee zichtwaarnemingen bekend in de Bruuk. Ondanks dat de waarnemingen niet regelmatig zijn, was de waterspitsmuis uit de gemeente Groesbeek al bekend voor 1971 (VAN WIJNGAARDEN e.a. 1971). Van deze soort is bekend dat ze sterk aan water gebonden zijn. Volgens VAN DEN BRINK (1978) zijn ze zelden ver van water verwijderd. De Bruuk biedt de waterspitsmuis een zeer geschikt biotoop.

4. **Huisspitsmuis** (*Crocidura russula* (Hermann))

Enkele jaren geleden werd de huisspitsmuis in de Bruuk gevangen in een droog eikenbos met een lage braambegroeiing (AUKES en SCHEPERS 1982).

5. **Mol** (*Talpa europaea* (Linné))

Molshopen werden zowel in als buiten het reservaat aangetroffen. De graafsporen zijn o.a. gevonden in een populierenbos en in enkele graslanden. In de natte wilgenstruwelen en blauwgraslanden ontbraken nagenoeg sporen van mollen.

6. **Konijn** (*Oryctolagus cuniculus* (Linné))

Keutels van konijnen werden gevonden in de rietruigten en in het bos.

7. **Haas** (*Lepus capensis* Linné)

Hazen zijn o.a. waargenomen aan de oostzijde van het reservaat. Een enkele keer werden ook

keutels in de Bruuk gevonden. Hazen geven over het algemeen de voorkeur aan open cultuurland.

8. **Beverrat** (*Myocastor coypus* (Molina))

In het voorjaar van 1983 werd een beverrat bij de vuilstortplaats gezien. De vuilstortplaats grenst aan de zuidwestzijde van de Bruuk. Ook het hol van het dier werd gezien. Het betreft waarschijnlijk een solitair exemplaar. Regelmatig wordt waargenomen dat beverratten grote omzwervingen maken.

9. **Rosse woelmuis** (*Clethrionomys glareolus* (Schreber))

De rosse woelmuis werd in de Bruuk zowel aan bosranden als in het bos zelf gevangen (AUKES en SCHEPERS 1982). Volgens DANKERS (1983) is deze muis een kenmerkende bossoort. Hij komt o.a. voor langs bosranden, onder braamvegetaties en ook op bosgronden met een bladerdek of strooisellaag.

10. **Woelrat** (*Arvicola terrestris* (Linné))

In 1983 werd een woelrat waargenomen aan de westzijde van het natuurreservaat.

11. **Muskusrat** (*Ondatra zibethicus* (Linné))

De muskusrat is rijkelijk vertegenwoordigd in de Bruuk. Langs greppels en sloten zijn diverse pijpen gevonden van de hollen. Ook wijst afkalving van oevers op graafactiviteiten van de muskusrat. Ieder jaar worden nogal wat exemplaren weggevangen om schade aan slootkanten en oevers zoveel mogelijk te voorkomen.

12. **Bosmuis** (*Apodemus sylvaticus* (Linné))

De bosmuis is vermoedelijk de meest voorkomende muizesoort in de Bruuk. Tijdens zowel een vroeger onderzoek (AUKES en SCHEPERS 1982) als in mijn onderzoek is de soort gevangen. Ook werden enkele dode exemplaren gevonden. De bosmuis heeft geen duidelijke habitatvoorkeur; hij blijkt in veel terreintypen voor te komen.

13. **Bruine rat** (*Rattus norvegicus* (Berkenhout))

Rondom de vuilstortplaats, grenzend aan de zuidwestzijde van de Bruuk, worden regelmatig bruine ratten waargenomen.

14. **Das** (*Meles meles* (Linné))

In het voorjaar van 1984 werden prenten van de das waargenomen. Het betreft waarschijnlijk een zwervend exemplaar. Rondom de gemeente Groesbeek zijn diverse dassenpopulaties aanwezig, die met elkaar in contact staan (zie o.a. DIRKMAAT 1982).

De bosspitsmuis wordt hier aangegeven als *Sorex cf. araneus*, omdat in het veld niet vast te stellen is, met welke soort men te doen heeft. De bosspitsmuis valt uiteen in twee groepen (soorten): *Sorex araneus* en *Sorex coronatus*. Slechts met laboratoriumtechnieken kan men deze soorten uit elkaar houden. Determinatie van de soorten m.b.v. afmetingen en morfologie van de onderkaak zijn in de Benelux niet al te betrouwbaar. Zie o.a. LUTRA 26 (1983) en 20 (1978).

15. **Hermelijn** (*Mustela erminea* Linné)

Eén waarneming komt van de oostzijde van het reservaat.

16. **Wezel** (*Mustela nivalis* Linné)

De wezel wordt regelmatig in de Bruuk waargenomen.

17. **Bunzing** (*Putorius putorius* Linné)

Er zijn diverse waarnemingen bekend uit de directe omgeving van de Bruuk.

18. **Steenmarter** (*Martes foina* (Erxleben))

Volgens VAN WIJNGAARDEN e.a. (1971) komt de steenmarter in het Rijk van Nijmegen voor. In 1980 en 1983 signaleerde men steenmarters in de Bruuk. Het is niet uitgesloten dat de steenmarter in deze buurt zijn standplaats heeft. De Bruuk kan dan binnen de 'home-range' van het dier vallen.

De steenmarter houdt zich het liefst op aan bosranden, in boerderijen en bij kleinschalige landschapselementen. De laatste jaren signaleert men ook steenmarters in de buitenwijken van steden.

19. **Otter** (*Lutra lutra* (Linné))

Bij het gehucht De Horst, gelegen vlakbij de Bruuk, werd in het voorjaar van 1983 een otter gezien. Daar het dier in deze buurt weinig visrijke wateren zal vinden, mag worden aangenomen dat het om een zwervend exemplaar gaat. Uit een recente verspreidingskaart kan worden opge maakt dat de otter waargenomen is in het noordelijke puntje van Limburg en ten noorden van Nijmegen.²⁾

Prenten van een das. Links de rechter voorpaw, rechts de rechter achterpaw. Het maatbalkje is 5 cm. Overgenomen uit Elseviers diersporen gids.

20. **Vos** (*Vulpes vulpes* (Linné))

De vos is zowel sedentair als zwervend in de Bruuk gezien. Veel waarnemingen betreffen zwervende dieren, die uit West-Duitsland (Reichswald) afkomstig zijn.

21. **Wild zwijn** (*Sus scrofa* Linné)

In de zomers van 1980 en 1983 werden wroetsporen en een ligplaats ontdekt. De betreffende dieren zijn vrijwel zeker afkomstig uit het Duitse Reichswald. Even ten noorden van Groesbeek ligt een omheind wilde zwijnenpark: Dekkerswald. Ook hier breken wel eens dieren uit. Het wilde zwijn is geen standwild in de Bruuk.

21. **Edelhert** (*Cervus elaphus* Linné)

In 1979 hielden drie hinden zich op in de Bruuk. Ook hier gaat het om uitgebroken wild, dat afkomstig is uit het Reichswalde.

22. **Ree** (*Capreolus capreolus* Linné)

Reeën zijn regelmatig gasten in de Bruuk. Hun aanwezigheid valt op door de vele hoefprenten, die men makkelijk kan vinden. Overdag houden de reeën zich op in dichte vegetaties, tegen de avondschemering worden ze actief (zie o.a. VAN BEMMEL en VAN DEN OORD 1982).

Vermoedelijk zullen ook nog wel andere zoogdiersoorten in en om het natuurreservaat voorkomen o.a. dwergmuis, aardmuis (*Microtus agrestis* (Linné)) en veldmuis (*Microtus arvalis* (Pallas)). Hun aanwezigheid kon echter niet met zekerheid worden vastgesteld. De Bruuk biedt met zijn hoogopgaande ruigten van riet en hennegras o.a. de dwergmuis een geschikt milieu.

Pogingen om in het Rijk van Nijmegen en het aangrenzende deel van West-Duitsland de aanwezigheid van hamsters (*Cricetus cricetus* (Linné)) aan te tonen, mislukten. De hamster is in Nederland beperkt tot het leem- en lössgebied van Midden- en Zuid-Limburg (LENDERS en PELZERS 1982). Omdat rond de gemeente Groesbeek en het Duitse Kleef veel lössbodems voorkomen, rees het vermoeden dat dit knaagdier ook hier wel eens kon voorkomen. Tot op heden werden nog geen aanwijzingen hiervoor gevonden.

Conclusie

De Bruuk herbergt in de loop van de tijd nogal wat zoogdieren. Naast de functie van standplaats, lijkt het reservaat ook als zwerfplaats te dienen

2. Zie het voorlopige verspreidingskaartje in het artikel van J. Veen, De verspreiding en enkele oecologische aspecten van de otter *Lutra lutra* in Nederland – *Lutra* 27: 25-35 1984 –.

Reeën zijn regelmatige gasten in het gebied (foto: F. Siemensma)

voor o.a. das, vos, wild zwijn en edelhert. Dit laatste komt o.a. door de ligging van de Bruuk bij het Reichswald en de St. Jansberg. Ook de afwisseling in de vegetatiestructuur (bossen, graslanden, wilgenstruwelen en ruigten) is hierbij een belangrijk element. Enerzijds biedt die variatie de zoogdieren bescherming tegen o.a. verstoring en predatie, anderzijds zorgt die voor een goed voedselaanbod. Het natuurterrein is rijk aan insecten, kikkers en ... zoogdieren.

Het is dan ook belangrijk dat bij het beheer van de Bruuk met het zoogdierenaspect rekening wordt gehouden.

Ik wil een ieder bedanken die meegeholpen heeft bij het verzamelen van de gegevens.

Adres van de schrijver:

LITERATUUR

AUKES, P. en C. SCHEPERS, 1982. Muizenonderzoek in de Bruuk (Groesbeek). Archief Staatsbosbeheer 4pp, Arnhem.
 BEMMEL, A. C. VAN en C. J. M. VAN DEN OORD, 1982. De betekenis van bronst, vegetatie en menselijke activiteit voor het gedrag van reewild *Capreolus capreolus* (L., 1758). Lutra 25: 97-105.
 BOSMAN, C. A. W. en K. MARGRY, 1983. Zoogdiereninventarisatie in het Swalmadal. Intern rapport veldwerkgroep V.Z.Z. 52pp, Leiden.
 BRINK, F. H. VAN DEN, 1978. Zoogdierengids. Elsevier 274pp, Amsterdam.

CANTERS, K. J., C. VAN LEEUWEN, W. LIGTVOET en F. R. M. NABER, 1983. De zoogdieren van het Oostvaardersplassengebied. Lutra 26: 73-91.

DANKERS, G., 1983. De invloed van bosstructuur op het voorkomen van muizen. Huid en Haar 2 (3): 128-133.

DIRKMAAT, J. J., 1982. Vier jaar populatie-dynamisch onderzoek aan de das in het Rijk van Nijmegen. Huid en Haar 1 (2): 57-69.

GLAS, G. H., 1982. Handleiding voor medewerkers aan het project Faunistiek Zoogdieren Nederland. Algemeen gedeelte. Contactgroep Zoogdiereninventarisatie 30pp.

HOEKSTRA, B., E. VAN DER STRAETEN en V. VAN LAAR, 1977. Handleiding ten behoeve van het inventariseren van landzoogdieren in de Benelux. Wetenschappelijke Mededeling 119. KNNV 48 pp.

LENDERS, A. en E. PELZERS, 1982. Het voorkomen van de hamster *Cricetus cricetus* (L.) aan de noordgrens van zijn verspreidingsgebied in Nederland. Lutra 25: 69-80.

NABER, F. R. M., C. A. W. BOSMAN en G. H. GLAS, 1984. Karteringsproject Faunistiek Zoogdieren Nederland tussenstand eind 1983. Mededeling 6 van de Veldwerk van de V.Z.Z. Informatieblad V.Z.Z. april 1984: 11-20.

VAN DER REEST, P. J. en E. PELZERS, 1983. Een inventarisatie van kleine zoogdieren in het Ramme-gors, Zeeland, in 1882. Lutra 26: 105-114.

WESTHOFF, V., P. A. BAKKER, C. G. VAN LEEUWEN, E. E. VAN DER VOO en I. S. ZONNEVELD, 1973. Wilde Planten 3. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten 359pp, Amsterdam.

WIJNGAARDEN, A. VAN, V. VAN LAAR en M. D. M. TROMMEL, 1971. De verspreiding van de Nederlandse zoogdieren. Lutra 13: 1-41.